

Fingon asiantuntijalausunto liittyen Valtiontalouden tarkastusviraston vuosikertomukseen ja valtionavustustoimintaan

Tarkastusvaliokunnalle

Asia: Valtiontalouden tarkastusviraston vuosikertomus eduskunnalle 2025, K 18/2025 vp

Valiokunnan asiantuntijapyyntö: "Valiokunnalla on parhaillaan käsittelyssä Valtiontalouden tarkastusviraston vuosikertomus eduskunnalle 2025, K 18/2025 vp. Tässä yhteydessä valiokunta on kiinnostunut erilaisille järjestöille maksettavista valtionavustuksista, niiden myöntämisestä, käytön valvonnasta ja tuloksellisuuden arvioinnista."

Kiitämme valiokuntaa mahdollisuudesta lausua otsikkoaiheesta.

Lausunnossa käsitellään valtionavustusten myöntämistä, käytön valvontaa ja tuloksellisuutta, sekä esitetään näitä osa-alueita vahvistavia kehittämis ehdotuksia. Lausuntomme perustuu erityisesti Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukseen 10/2025 "Tuki kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyölle". Viitatessamme tässä lausunnossa tarkastushavaintoihin, viittaamme juuri tähän raporttiin.

Yhteenveto:

Valtionavustustoiminnassa on paljon myönteistä:

- järjestelmä on **monipuolinen ja huolellisesti toteutettu**,
- painottaa **tuloksellisuutta**
- nojaa **hyvään yhteistyöhön sekä säännölliseen yhteydenpitoon** järjestöjen kanssa.

Keskeiset kehitysalueet liittyvät:

- kansalaisyhteiskunnan **monimuotoisuuden** vahvistamiseen sekä
- **avustus- ja seurantakäytäntöjen keventämiseen**.
- Olemme kirjanneet tarkempia valtionavustusjärjestelmän kehittämissuosituksia neljän muun kattojärjestön kanssa tuottamaamme keskustelunavauksen kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksistä – tämä keskustelunavaus on liitteenä.

Valtion ja järjestöjen yhteistoiminnassa tuloksellisuuden valvonta on kokonaisuutena hyvällä tasolla, ja julkisten varojen voi edellyttää kohdentuvan tarkoituksenmukaisesti kehitysjärjestöjen avustuksissa. Kääntöpuolena on, että tähän seurantaan ja arviointiin käytetään nyt huomattava määrä sekä järjestöjen että valtion resursseja.

1 Valtionavustusten myöntäminen

Tarkastushavaintojen mukaan **järjestöjen avustusten hakuprosessi on järjestöille edelleen raskas**, ja kokonaisharkinnan käyttö jää osin läpinäkymättömäksi. Vaikka kokonaisharkinta on perusteltu väline monimuotoisen järjestökentän huomioimiseksi, sen päätöspäätökset ja niiden suhde pisteytykseen ja sanallisiin arvioihin eivät aina avaudu hakijoille selkeästi.

Järjestökentän monimuotoisuus on kirjattu ohjaaviin politiikkalinjauksiin, mutta tarkastushavaintojen mukaan **tukirakenteet suosivat jonkin verran vakiintuneita ja suuria toimijoita**. Tulkintamme mukaan tästä yhtenä oireena on esimerkiksi se, että hanketuen hakijamäärät ovat viime vuosina laskeneet.

Tilannetta heikensi edelleen se, että tällä vaalikaudella **viestintä- ja globaalikasvatustuen (VGK) hakukierrosta ei avattu**. Tämä on paitsi heikentänyt suomalaisten mahdollisuutta saada laadukasta tietoa kestävästä kehityksestä – mukaan lukien muun muassa yritysvastuuaiheet – myös kaventanut kansalaisyhteiskunnan monimuotoisuutta, koska VGK-tuki on ollut erityisesti pienille järjestöille tärkeä tukimuoto.

Viiden kansalaisjärjestöjen kattojärjestön yhdessä tuottamien toimintaedellytysten vahvistamisen suositusten (2026) mukaan¹ järjestöjen monimuotoisuuden turvaaminen edellyttää tukimuotoja, jotka ovat saavutettavissa erikokoisille toimijoille. Suosituksissa painotetaan hallinnollisesti kevyempien ja vakaiden rahoitusmuotojen tarpeellisuutta.

VTV:n havainnot osoittavat, että ulkopuolisia arvioitsijoita käytetään osin ilman riippumattomuuden dokumentoitua varmistamista. Mallit, joissa sama ulkopuolinen toimija osallistuu sekä hakemusten arviointiin että valvontaan, voivat vaarantaa riippumattomuuden ja luottamuksen.

Fingo suosittelee roolien selkeää eriyttämistä ja riippumattomuuden todentamista jokaisella hakukierroksella. Lisäksi arvioinnin tulee nojata kokonaisvaltaiseen aineistoon eikä irrallisiin osa-arvioihin, jotta hakemusten laatu ja sisältö tulevat arvioiduksi tarkoituksenmukaisesti.

2 Valtionavustusten käytön valvonta

Valtionavustusten valvonta perustuu yhtenäiseen, valtionavustuslakiin pohjautuvaan prosessiin, jota täydentävät UM:n omat valvontamenettelyt. Prosessin vaiheet pääpiirteissään ovat:

1. **Strateginen suunnittelu ja ohjelmointi:** valtioneuvosto ja UM: politiikkalinjaukset ja avustusinstrumenttien kuvaus.
2. **Valmistelu ja laadunvarmistus:** UM: tavoitteiden, mittareiden ja riskien arviointi sekä sisäinen laadunvarmistus ennen päätöksiä.
3. **Rahoituspäätös ja sopimukset:** UM: raportointivaatimukset, vastuut ja valvonnan puitteet.
4. **Seuranta ja valvonta:** UM ja järjestöt: väli- ja loppuraportit ja -arviot, säännöllinen yhteydenpito, seurantakäynnit ja tarvittaessa tarkastukset; väärinkäytösepäilyjen ilmoitus- ja selvitysmekanismi.
5. **Arviointi ja oppiminen:** järjestöt: tulosten arviointi, laadunvarmistus ja kehittämistoimet.

Valvonnassa ja arvioinnissa hyödynnetään laajasti tietoa järjestöjen toiminnasta. Kehitysjärjestöt keräävät jatkuvasti tietoa lähes kaikesta toiminnastaan tuloskehikon mukaisiin indikaattoreihin.

Tarkastushavainnot osoittavat, että **valvonta nojaa vahvasti raportointiin**.

Kehitysjärjestöt tuottavat vuosittain paljon seuranta- ja arviointitietoa, mutta sen **systemaattinen hyödyntäminen on arviomme mukaan vähäistä** verrattuna tiedon keräämiseen käytettyihin resursseihin. Seuranta- ja arviointitiedon keräämistä tulisi keventää ja/tai tiedon hyödynnettävyyttä

¹ Suositukset ovat kokonaisuudessaan liitteenä.

kehityspoliittisessa päätöksenteossa vahvistaa.

Viiden kattojärjestön suositusten (2026) mukaan **valvonnan tulee olla oikeasuhtaista suhteessa järjestöjen kokoon ja toimintaan**, ja sen tulee tukea laatua ja oppimista, ei lisätä hallinnollista kuormaa.

3 Tuloksellisuus

Useat ohjelmatusen evaluoinnit² osoittavat, että **suomalaiset järjestöt toimivat tuloksellisesti** erityisesti kumppanimaiden paikallistasolla, tavoittavat vaikeassa asemassa olevia ryhmiä ja ihmisiä sekä kykenevät työskentelemään vaikeissa toimintaympäristöissä. Kehittämistarpeiksi nostetaan erityisesti pitkäkestoisen vaikuttavuuden näkyväksi tekeminen.

UM:n kehityspoliitiikan tulosraportin (2022) mukaan järjestöt osana Suomen kehitysyhteistyön toimijakenttää ovat tuottaneet merkittäviä tuloksia monilla sektoreilla — esimerkiksi koulutuksessa, ilmastokestävyyden vahvistamisessa ja naisten ja tyttöjen aseman vahvistamisessa. Raportit ja evaluaatiot muodostavat ylivaalikautisen ketjun: raportteja ja evaluaatioita on tuotettu pitkään, ja niiden oppien mukaisesti suunnittelua, tavoitteellisuutta ja tulosten seuranta on kehitetty niin ministeriössä kuin järjestöissäkin.

Järjestöt tuottavat runsaasti tulostietoa, mutta sen hyödyntäminen on vaikeaa.

Viiden kattojärjestön suositusten (2026) mukaan raportointivaatimusten tulee olla yhdenmukaisia, kohtuullisia ja oppimista tukevia — ei hallinnollista taakkaa lisääviä.

Järjestöjen työn yhteys UM:n laajempaan kehityspoliitiikkaan jää toisinaan epäselväksi. Poliittikkakoherenssin vahvistaminen edellyttää laaturyhmän selkeämpää roolia, tiiviimpää vuorovaikutusta yksiköiden välillä ja järjestöjen työn systemaattisempaa hyödyntämistä temaattisessa päätöksenteossa.

Lisätiedot

Ilmari Nalbantoglu, johtaja, vaikuttaminen ja oppiminen | ilmari.nalbantoglu@fingo.fi | 050 317 6693

² Ulkoministeriön evaluaatiot ovat saatavilla ministeriön sivuilta:

https://um.fi/kehitysyhteistyon-evaluointiraportit-hanke-ja-ohjelmakohtaiset-evaluoinnit/-/asset_publisher/nBPgGHSLrA13/content/evaluointiraportteja-ohjelmatuki-kansalaisjärjestöille-ja-saatioille/384998

Liite: Kattojärjestöjen yhteiset ehdotukset kansalaisjärjestö- ja vapaaehtoistoiminnan kehittämiseksi

Tässä liitteessä on tammikuun 2026 versio kansalaisjärjestöjen kattojärjestöjen tuottamasta järjestöjen toimintaedellytysten vahvistamiseksi tarkoitetuista politiikkasuosituksista.

Nämä ehdotukset ovat yhteistyössä laatineet: Suomalaiset kehitysjärjestöt – Finnish Development NGOs Fingo ry, Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö KULTA ry, Nuorisoala ry, Suomen Olympiakomitea ja SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry. Tarkoitus on vuoden 2026 aikana täsmentää ehdotuksia kohti vaalikautta 2027–31.

Kattojärjestöjen yhteiset ehdotukset kansalaisjärjestö- ja vapaaehtoistoiminnan kehittämiseksi

Kansalaisjärjestöjen merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa on kiistaton. Toimiva demokratia perustuu elinvoimaisiin kansalaisjärjestöihin, jotka tukevat ihmisten hyvinvointia, edistävät demokraattisia arvoja ja osallisuutta, rakentavat luottamusta ja vahvistavat yhteiskunnan kokonaisturvallisuutta ja resilienssiä.

Kuitenkin kansalaisjärjestöt elävät suuren muutoksen keskellä, johon vaikuttavat muuttuvat osallistumisen muodot sekä julkisen vallan toimet erityisesti rahoituksen suhteen. Jos halutaan, että suomalainen yhteiskunta menestyy, on julkisen vallan jatkossakin tuettava kansalaistoimintaa.

Avustusjärjestelmästä tehdään vaikuttavampi

Toimi 1: Kaikki valtionapuviranomaiset myöntävät pääsääntöisesti monivuotisia yleisavustuksia kansalaisjärjestöille.

Toimi 2: Järjestöjen autonomiaa kunnioitetaan ja vahvistetaan muun muassa turvaamalla kohdentamattomat yleisavustukset järjestöjen toimintaan hankerahoituksen rinnalla.

Toimi 3: Uusia avustusmäärärahoja kanavoidaan järjestöjen EU-hankkeiden osarahoittamiseksi Suomen EU-saannon lisäämiseksi. Varmistetaan, että kaikkia kansalaisjärjestöjen valtionavustuksia voidaan käyttää EU-rahoitushauissa tarvittavana omavastuuosuutena.

Toimi 4: Lisätään kansalaisjärjestöjen osaamista EU-hankehakemusten laatimisessa ja varmistetaan, että järjestöt voivat hakea EU-rahoitusta mahdollisimman laajasti eri EU-rahoitusohjelmista.

Edellä mainittujen toimien tarkoitus on saada valtionavustuksista paras mahdollinen hyöty yhteiskunnalle. Monivuotiset ja kohdentamattomat yleisavustukset parantavat järjestöjen kykyä suunnitella jatkuvaa toimintaansa, vähentävät epävarmuutta ja vapauttavat resursseja hallinnosta itse toimintaan.

Avustusjärjestelmää kehittäessä on kuitenkin tarpeen säilyttää eri valtionapuviranomaisten omat menettelytavat ja avustusasioden asiantuntijaelimet, koska avustettavan toiminnan luonteessa on eroja, avustuksen saajien lukumäärä vaihtelee eri sektoreilla ja avustuksien kokonaismäärissä on myös merkittäviä eroja.

Arvioiden mukaan suomalaiset järjestöt eivät hae tai käytä Euroopan unionin tarjoamia rahoitusmahdollisuuksia niin hyvin kuin mahdollista. Järjestöjen osaamista hakea EU-avustuksia tulee kehittää esimerkiksi perustamalla ministeriöiden yhteisiä rahoitushakupalveluja. Järjestöt edistävät laajasti EU:n eri tavoitteita, joten niiden tulee myös olla hakukelpoisia mahdollisimman laajasti eri EU-rahoitusohjelmissa. Tätä tulee edistää niin monivuotisessa rahoituskehyksessä kuin kansallisia rahoitusohjelmia rakennettaessa.

Kansalaisjärjestöjen varainhankinnan toimintaedellytyksiä vahvistetaan ja siihen kannustetaan

Toimi 5: Kansalaisjärjestöille tehtävistä lahjoituksista tulee olla mahdollisuus tehdä verovähennyksiä siten, että tämä ei merkittävästi kasvata järjestöjen hallinnollista taakkaa.

Toimi 6: Luonnollisten henkilöiden vuosittaisen lahjoitusvähennyksen alarajaksi asetetaan 240 euroa.

Toimi 7: Yleisavustusten käyttöehtoja muutetaan siten, että varainhankinnan kustannukset ovat avustuskelpoisia tiettyyn enimmäismäärään asti.

Verovähennyksen ulottaminen kansalaisjärjestöille tehtäviin lahjoituksiin on tärkeää niiden tulopohjan monipuolistamiseksi ja toimintaedellytysten vahvistamiseksi. Kuitenkin pitää huolehtia siitä, että lahjoitusten lupa- ja raportointihallinto ei kuormita järjestöjä siten, että uusien järjestelmien perustamiseen ja hallintoon käytettävät resurssit veisivät lahjoitusten hyödyn. Esimerkiksi järjestöjen velvollisuus ilmoittaa lahjoittajien tiedot viranomaisille olisi tällainen kohtuuttomasti kuormittava hallinnollinen velvoite.

Monella kansalaisjärjestöllä on halu tehdä enemmän varainhankintaa, mutta erityisesti pienillä järjestöillä kynnys sen aloittamiseen on korkea. Koska varainhankinnan kehittäminen vaatii taloudellista panosta, yleisavustuksen käyttäminen varainhankinnan kuluihin edesauttaisi sen aloittamista merkittävästi ja tekisi siitä mahdollista huomattavasti suuremmalle määrälle kansalaisjärjestöjä.

Liiallista hallintoa ja sääntelyä karsitaan

Toimi 8: Järjestöjen aktiivinen toimijuus tulee varmistaa sekä kansallisen että EU-lainsäädännön valmistelussa, toimeenpanossa ja lainsäädännön toimeenpanon arvioinnissa. Sääntelyn tavoitteet on voitava saavuttaa ilman kohtuutonta taakkaa niin, että erityisesti pienten ja keskisuurten järjestöjen hallinnolliset vaatimukset kevenevät.

Toimi 9: AUP-raportointiin liittyviä vaatimuksia tulee yhtenäistää eri valtionapuviranomaisten kesken ja edellyttää raportti vain niiltä avustuksen saajilta, joiden yleisavustus on yksin tai yhdessä muiden ministeriöiden myöntämien valtionavustusten kanssa vähintään miljoona euroa kalenterivuoden aikana.

Toimi 10: Kevennetään lupa- ja valvontahallintoa sekä parannetaan viranomaisten välistä yhteistyötä niin, että tapahtumien ja muun vapaaehtoistoiminnan järjestäminen ei vaadi kohtuutonta hallinnollista kuormaa.

Toimi 11: Suomi edistää EU-rahoitusohjelmien kehittämistä niin, että rahoituksen määrä, myöntöperusteet ja raportointivaatimukset ovat hallinnollisen työn suhteen kohtuullisia.

Oikeusministeriö on selvittänyt järjestö- ja vapaaehtoistoimintaa koskevaa yleistä sääntelyä. Selvityshenkilön raportissa todettiin, että normien purkamisella voitaisiin keventää toiminnan järjestämiseen liittyvän lainsäädännön asettamia velvoitteita. Edelle on koottu raportin pohjalta ehdotuksia, jotka kattojärjestöt näkevät erityisen tarpeellisiksi kansalaisjärjestöjen hallinnollisen taakan vähentämiseksi. Esimerkiksi eri valtionapuviranomaiset edellyttävät erillisen raportin valtionavustuksen

käytöstä (ns. AUP-raportti) vaihtelevasti sen perusteella, miten suuri valtionavustus järjestölle on myönnetty.

Suomen tulee edistää EU-rahoitusohjelmien kehittämistä siten, että rahoitus tukee kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä. Suomen tulee vaikuttaa siihen, että myös ruohonjuuritason toimijoiden osalta rahoituksen hankinta on saavutettavaa. Tämä tapahtuisi vähentämällä hallinnollista taakkaa ja yksinkertaistamalla hakumenettelyjä.

Suomi jälleen vapaaehtoisuuden suurmaaksi

Toimi 12: Yhdenmukaistetaan ja vahvistetaan harrastuksissa ja luottamustoimissa hankitun nonformaalin osaamisen tunnistamista oppilaitoksissa ja korkeakouluissa. Selvitetään mahdollisuutta tunnustaa kerrytettyä osaamista laajentamalla Koski-tietovaranto hyödynnettäväksi vapaata sivistystyötä laajemmin harrastustoiminnassa.

Toimi 13: Vapaaehtoistyössä hankitun osaamisen arvostusta työelämässä edistetään. Lisäksi etsitään keinoja vapaaehtoistyön tukemiseen esimerkiksi mahdollistamalla kohtuullinen määrä vapaaehtoistyötä työajalla.

Toimi 14: Suomi edistää kansalaisjärjestöjen asemaa EU- ja ulkopolitiikassaan sekä tukee Euroopan neuvoston roolia kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten turvaajana ja vahvistajana.

Edellytyksiä osallistua kansalaistoimintaan tulee aktiivisesti tukea ja kansalaisyhteiskunnan merkitys demokratian toteutumisen kannalta tunnustaa. Koska kansalaisjärjestötoiminta rakentuu vapaaehtoisten tekemän työn pohjalle, julkisella vallalla on intressi edistää järjestöihin kiinnittymistä esimerkiksi osaamisen tunnistamisen avulla. Kansalaisjärjestöjen rooli demokratian vahvistajana tulee tunnustaa myös maamme rajojen ulkopuolella, ja Suomen on luontevaa edistää järjestöjen asemaa myös eurooppalaisessa ja kansainvälisessä yhteistyössä.